Matematika II – přednáška 5

Co bude dneska?

Shrnutí toho co bylo.

Parciální derivace vyšších řádů.

Lokální extrémy funkcí dvou proměnných.

Nutná podmínka, postačující podmínky pro existenci extrému.

P.S.: Nějaké příklady.

Tyto slidy jsou na adrese
http://marian.fsik.cvut.cz/~valasek/teaching.php
Slidy nenahrazují skripta ani zápisky ani účast na přednášce a jsou pouze pro osobní potřeby.

Funkce f má spojité parciální derivace podle všech proměnných v bodě A.

$$\Downarrow$$

f je diferencovatelná v bodě A. $\Longrightarrow$

1. *f je spojitá v bodě A.*
2. *Existuje tečná rovina ke grafu funkce f v bodě A.*
3. *Existuje diferenciál funkce f v bodě A.*
4. *Derivace f ve směru daném nenulovým vektorem $\mathbf{u}$ existuje.*
5. *Gradient funkce f v bodě A má geometrický a fyzikální význam, popsaný dříve.*

Parciální derivace vyšších řádů

Definice (parciální derivace vyšších řádů). *Předpokládejme, že f je funkce n proměnných $x_1, \dots, x_n$ a $i \in \{1; \dots; n\}$. Připomeňme, že funkce $\partial f / \partial x_i$ je parciální derivace f podle x_i.*

Je-li $j \in \{1; \dots; n\}$, pak parciální derivaci podle x_j funkce $\partial f / \partial x_i$ nazýváme parciální derivací 2. řádu (nebo druhou parciální derivací) funkce f podle x_j a x_i.

Označujeme ji

$$\frac{\partial^2 f}{\partial x_j \, \partial x_i} \quad \left(\text{případně} \quad \frac{\partial^2 f}{\partial x_i^2} \quad \text{pokud } j = i \right).$$

Pro definiční obory platí inkluze $\quad D\left(\dfrac{\partial^2 f}{\partial x_j \, \partial x_i}\right) \subset D\left(\dfrac{\partial f}{\partial x_i}\right) \subset D(f).$

Parciální derivace vyšších (třetího, čtvrtého a dalších) řádů jsou definovány obdobně.

Příklady na tabuli.

Záměna pořadí parciálních derivací

V minulém příkladu vyšlo, že

$$\frac{\partial^2 f}{\partial y\,\partial x} = \frac{\partial^2 f}{\partial x\,\partial y}\,.$$

Je to tak vždy?

Záměna pořadí parciálních derivací

V minulém příkladu vyšlo, že

$$\frac{\partial^2 f}{\partial y\,\partial x} = \frac{\partial^2 f}{\partial x\,\partial y}\,.$$

Je to tak vždy?

Ne vždy, ale skoro vždy, když je funkce ”rozumná”.

Př.

Věta (o záměně pořadí parciálních derivací). *Předpokládejme, že f je funkce n proměnných $x_1, \ldots, x_n$ a $i, j \in \{1; \ldots; n\}$. Jestliže obě druhé parciální derivace $\partial^2 f / \partial x_i \, \partial x_j$ a $\partial^2 f / \partial x_j \, \partial x_i$ existují v bodě $X = [x_1, \ldots, x_n]$ a alespoň jedna z nich je v bodě X spojitá, pak*

$$\frac{\partial^2 f}{\partial x_i \, \partial x_j}(X) = \frac{\partial^2 f}{\partial x_j \, \partial x_i}(X).$$

Příklady na PD na tabuli.

Lokální extrémy funkcí dvou proměnných

Definice (lokální extrémy). *Nechť* f *je funkce* n *proměnných a* $A \in D(f)$. *Říkáme, že funkce* f *má v bodě* A *lokální maximum, existuje-li prstencové okolí* $P(A) \subset D(f)$ *takové, že* $\forall X \in P(A):\ f(X) \leq f(A)$.

Podobně, funkce f *má v bodě* A *lokální minimum, existuje-li prstencové okolí* $P(A)$ *takové, že* $\forall X \in P(A):\ f(X) \geq f(A)$.

Lokální maximum a lokální minimum se souhrnně nazývají lokální extrémy.

Lokální extrémy funkcí dvou proměnných

Definice (lokální extrémy). *Nechť f je funkce n proměnných a $A \in D(f)$. Říkáme, že funkce f má v bodě A lokální maximum, existuje-li prstencové okolí $P(A) \subset D(f)$ takové, že $\forall X \in P(A): \; f(X) \leq f(A)$.*
Podobně, funkce f má v bodě A lokální minimum, existuje-li prstencové okolí $P(A)$ takové, že $\forall X \in P(A): \; f(X) \geq f(A)$.
Lokální maximum a lokální minimum se souhrnně nazývají lokální extrémy.

Změníme-li nerovnosti v definici lokálních extrémů na ostré, získáme definici tzv. *ostrých lokálních extrémů*:

Říkáme, že funkce f má v bodě A *ostré lokální maximum* (respektive *ostré lokální minimum*), existuje-li prstencové okolí $P(A) \subset D(f)$ takové, že $\forall X \in P(A): \; f(X) < f(A)$ (respektive $\forall X \in P(A): \; f(X) > f(A)$).

Nutná podmínka pro existenci lokálního extrému

Věta (nutná podmínka pro existenci lokálního extrému). *Nechť funkce f, n proměnných, je diferencovatelná v bodě A. Má-li f v bodě A lokální extrém, pak*

$$\operatorname{grad} f(A) = \mathbf{0}.$$

Nutná podmínka pro existenci lokálního extrému

Věta (nutná podmínka pro existenci lokálního extrému). *Nechť funkce f, n proměnných, je diferencovatelná v bodě A. Má-li f v bodě A lokální extrém, pak*

$$\operatorname{grad} f(A) = \mathbf{0}.$$

Poznámka: Všimněte si, že tato podmínka není omezená na funkci dvou proměnných. Je to tedy bod, kde je tečná rovina (nadrovina) "vodorovná".

Definice (kritický bod). *Uvažujeme-li i funkce, které nejsou v bodě A diferencovatelné, můžeme konstatovat: Funkce f (n proměnných) může mít v bodě $A \in \mathbb{E}_n$ lokální extrém pouze v případě, že*

i) *f je diferencovatelná v bodě A a* $\operatorname{grad} f(A) = \mathbf{0}$,

ii) *nebo f není diferencovatelná v bodě A.*

Bod A, který vyhovuje podmínce i) nebo podmínce ii), se nazývá *kritický bod* funkce f. (Často se také používá název *stacionární bod*.)

Př: Hledáme kritické body funkce: $f(x, y) = x^3 + y^3 + \frac{9}{2}x^2 - 3y - 12x$.

Označme

$$\mathcal{M} = \begin{pmatrix} \dfrac{\partial^2 f}{\partial x_1^2}(A), & \dfrac{\partial^2 f}{\partial x_1\, \partial x_2}(A) \\ \dfrac{\partial^2 f}{\partial x_2\, \partial x_1}(A), & \dfrac{\partial^2 f}{\partial x_2^2}(A) \end{pmatrix}.$$

A dále

$$\Delta_1(A) = \frac{\partial^2 f}{\partial x_1^2}(A), \qquad \Delta_2(A) = \det \mathcal{M} = \begin{vmatrix} \dfrac{\partial^2 f}{\partial x_1^2}(A), & \dfrac{\partial^2 f}{\partial x_1\, \partial x_2}(A) \\ \dfrac{\partial^2 f}{\partial x_2\, \partial x_1}(A), & \dfrac{\partial^2 f}{\partial x_2^2}(A) \end{vmatrix}.$$

Věta (postačující podmínky pro lokální extrémy). *Předpokládejme, že* $y = f(x_1, x_2)$ *je funkce dvou proměnných, která má první i druhé parciální derivace spojité v bodě* A *a* $\operatorname{grad} f(A) = \mathbf{0}$*. Pak platí:*

a) Jestliže $\Delta_1(A) > 0$ *a* $\Delta_2(A) > 0$*, má funkce* f *v bodě* A *ostré lokální minimum.*

b) Jestliže $\Delta_1(A) < 0$ *a* $\Delta_2(A) > 0$*, má funkce* f *v bodě* A *ostré lokální maximum.*

c) Je-li $\Delta_2(A) < 0$*, pak* f *nemá v bodě* A *lokální extrém.*

Pokračování předchozího příkladu.

Pozn.: -”, vyšší dimenze.